

ANKARA UNIVERSITY
PRESS

ANADOLU ANATOLIA
JOURNAL OF THE ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Anadolu Anatolia 49, 2023, 185-199
DOI: 10.36891/anatolia.1360983

Araştırma Makalesi
Research Article

ASKLEPIOS "NEA PAPHOS-ALEXANDRIA-TRIER TİPİ" İÇİN REPLİK ÖNERİSİ: KREMNA ASKLEPIOS'U

Mesut Can KAYA¹

¹Sorumlu Yazar/Corresponding

Author: Mesut Can Kaya
(Arş. Gör. Dr.),
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
15030 Burdur / TÜRKİYE
E-Posta: mckaya@mehmetakif.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2724-7674
ROR ID: <https://ror.org/04xk0dc21>

Başvuru Tarihi/Submitted Date:

20.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:

05.11.2023

Yayın Tarihi/Published Date:

22.12.2023

Atıf/Cite as: Kaya, M.C. 2023.
"Asklepios "Nea Paphos-Alexandria-Trier
Tipi" İçin Replik Önerisi: Kremna
Asklepios'u"
Anadolu Anatolia 49: 185-199
DOI: 10.36891/anatolia.1360983

Anahtar Kelimeler: *Asklepios, Roma Dönemi
Heykeltıraşlığı, Heykel, Kremna, Burdur Müzesi.*

Öz: Pisidia Bölgesi kentlerinden olan Kremna'da, 1968 ve 1969 yıllarında bölge halkı tarafından yapılan kaçak kazılar sırasında bir grup heykel gün yüzüne çıkartılmıştır. Satın alma yoluyla Burdur Müzesi'ne getirilen bu eserler arasında, makalenin konusunu oluşturan Asklepios heykelinin yanı sıra; Apollon, Herakles, Athena (2), Nemesis, Hygieia, Leto ve Büyük Herculanum tipli giyimli kadın heykeli de yer almaktadır. Kaçak kazıcıların ifadesi doğrultusunda, eserlerin "Q Yapısı" olarak bilinen ve günümüzde "Hamam Yapısı" olabileceği önerilen yapıdan çıkarılmış oldukları tespit edilmiştir. Kentte ortaya çıkarılan üstün nitelikteki bu heykeltıraşlık eserler, sonraki süreçte bir kurtarma kazısı yapılması ihtiyacını doğurmuş ve 1970 yılında, J. İnan başkanlığında bir kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Kurtarma kazısı niteliğindeki bu çalışma, kentte yapılan ilk bilimsel kazı çalışması olarak araştırma tarihinde yer edinmiştir. Çalışma sonucunda yayımlanan kazı raporunda, heykeller ilk kez bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bunun yanı sıra yine aynı raporda, çalışmalar sırasında bir grup yazıtlı heykel altlığı ve bir Tykhe heykelinin bulunduğu da bildirilmiştir. Yapıda ele geçen yazıtlı heykel altıkları sayesinde eserlerin büyük bir kısmının yapı ile bağlantılı oldukları bilimsel olarak da kanıtlanmıştır. Heykel altıklarıyla ilişkilendirilen söz konusu eserler arasında Asklepios heykeli de bulunmaktadır. 1970 yılında bilim dünyasına tanıtılmış olan eser ile ilgili günümüz verileri ışığında yapılan yeni değerlendirmeler ve öneriler bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

A NEW SUGGESTION FOR ASCLEPIUS 'TYPE NEA PAPHOS-ALEXANDRIA-TRIER': ASCLEPIUS OF KREMNA

Keywords: *Asclepius, Roman Sculpture, Statue, Kremna, Burdur Museum.*

Abstract: A group of sculptures were discovered in Kremna, one of the cities of Pisidia Region, during the illegal excavations carried out by the locals in 1968 and 1969. The sculptures were brought to the Burdur Museum through purchase. Among these artifacts in addition to the statue of Asclepius, which is the subject of this article; there are also statues of Apollo, Heracles, Athena (2), Nemesis, Hygieia, Leto and Large Herculanum Woman type statue. According to the testimony of the illicit diggers, it was determined that the artifacts were recovered from the structure known as "Q Building", which is now suggested to be the "Bath House". These superior sculptures unearthed in the city led to the need for a rescue excavation in the following period. Due to this need, an excavation was carried out in 1970 under the direction of J. Inan. This rescue excavation, has a place in the history of research as the first scientific excavation carried out in the city. In the excavation report published after the work, the sculptures are introduced to the scientific world for the first time. The same report also states that a group of inscribed statue bases and a statue of Tykhe were found during the excavation. The inscribed sculpture bases found in the building prove scientifically that most of sculptures are related to the building. The statue of Asclepius is among these artifacts that can be associated with statue bases. In this study, new evaluations and suggestions were made in the light of new data regarding the statue of Asclepius, which was introduced to the scientific world in 1970.

GİRİŞ

1969 yılında kaçak kazılar sırasında bulunarak Burdur Müzesi'ne getirilen ve buluntu yeri Kremna olarak müze kayıtlarına geçen Asklepios heykeli çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Burdur ili, Bucak İlçesi sınırları içinde yer alan Kremna'ya, günümüzde en yakın yerleşim yeri, Çamlık (Girme) Köyü, Hacıbağ Mahallesi'dir. Kestros (Aksu) vadisine hâkim bir tepenin üzerinde konumlanan kent; kuzey, güney ve doğuda sarp uçurumlarla çevrilidir ve ortalama 1100 m yüksekliğe sahiptir¹. Batı yamaçta ise nispeten daha yayvan ve ulaşımı kolay bir vadi bulunur, bu sebeple tahkimatın güçlendirilmesi adına bu kısımda bir savunma duvarı inşa edilmiştir². Günümüzde yıkıntı durumunda olan mimari bloklar arasında Hamam (Q Yapısı), Forum-Bazilika, Agora, Küçük ve Büyük Hadrianus Tapınakları, Marcus Aurelius-Commodus Tapınağı, Severuslar Tapınağı, Suriye Alınlıklı Küçük Tapınak, Tiyatrolar (2), Sütunlu Cadde, Büyük Propylaion, Anıt Mezar ve Kilise yapıları tespit edilebilmiştir³.

Heykelin bulunduğu yapıda ilk araştırmalar, Lanckoronski ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir⁴. Bu araştırmada forumun güneyinde, doğu batı yönünde uzanan, yerel kireçtaşı bloklarla örülü duvarlara sahip, harap durumda bir yapı bulunduğu bildirilmiş, mimarisinden hareketle, yapı "Quaderbau" ismiyle anılmış ve kent planında "Q" harfi ile belirtilmiştir⁵. Yapılan incelemeler sırasında, herhangi bir kazı çalışması gerçekleştirilmediği için haklı olarak yapının işlevi ile ilgili bilgi de verilememiş, yalnızca doğu duvardaki nişler ve ortada yer alan apsis belirlenerek, kuzey-

¹ Lanckoronski 2015, 161; İnan 1970, 52; Mitchell 1995, 18; Metin 2013, 216.

² Lanckoronski 2015, 162; Özsait 1985, 136; Metin 2013, 216; Soslu 2021, 136-163.

³ Yapılar hakkında değerlendirmeler için Bkz. Lanckoronski 2015, 161-172; Mitchell 1995; Çidem 2018, 8-17; Soslu 2021, 55-63.

⁴ Lanckoronski 2015, 165, 166.

⁵ Lanckoronski 2015, 165. Kent yapılarının yer aldığı planda "Q" harfiyle gösterilen yapının Türkçe çevirisi "Blok Taş Yapı" olarak yapılmıştır.

de bulunan bir su oluğu tespit edilebilmiştir⁶. 1970 yılına kadar yapıda bilimsel bir kazı çalışması gerçekleştirilmemiş olmasına rağmen, bölge halkı tarafından birçok kaçak kazı gerçekleştirilmiş olup bu kazılar neticesinde dokuz adet nitelikli heykeltıraşlık eser açığa çıkarılarak 1968 ve 1969 yıllarında Burdur Müzesi'ne satılmıştır⁷. 1970 yılında ise J. İnan tarafından, ilk bilimsel kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş ve yapıya ait iki oda açığa çıkarılmıştır⁸. Ancak bu çalışma da kurtarma kazısı niteliğinde gerçekleştirildiği için kısa süreli olmuş ve yapının bütüncül planına ulaşmak mümkün olamamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde yayımlanan raporda, yapının fiziksel durumu ve buluntular üzerinden değerlendirmeler yapılarak kütüphane işlevli kullanılmış olabileceği önerilmiştir⁹. Fakat bu öneriye rağmen -Lanckoronski'nin kent planında "Q" harfi ile belirtmesinden yola çıkılarak- "Q Yapısı" adlandırmasının kullanılması uygun görülmüştür¹⁰. Sonraki süreçte S. Mitchell'in hamam olarak tanımladığı ve bu şekilde isimlendirdiği yapıda, kazı çalışmalarının henüz sınırlı bir alanda yürütülmüş olması ve planın tümüyle ortaya çıkarılamamış olmasına bağlı olarak bazı araştırmacılar tarafından "Hamam/Kütüphane Yapısı" adlandırması¹¹ kullanılsa da son dönemde Hamam adlandırması daha sık kullanılmaya başlanmıştır¹².

YAPIDA ELE GEÇEN ASKLEPIOS HEYKELİ

8334 envanter numaralı eser kaçak kazılar neticesinde ortaya çıkarılmış ve 13.11.1969 tarihinde Burdur Müzesi'ne satın alma yolu ile getirilmiştir. Heykel, üzerinde yükseldiği 10 cm yüksekliğindeki *plinthos* dahil 1,85 m yüksekliğe, 0,66 m genişliğe ve 0,47 m derinliğe sahiptir (Fig. 1-8). J. İnan tarafından yayımlanan kazı raporunda, kaçak kazıcıların ifadesine dayanılarak eserin "Q Yapısı'nda" bulunduğu bildirilmiştir¹³. Sonraki süreçte, yapıda gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan heykel altlığı üzerinde Asklepios isminin geçiyor olması da eserin söz konusu yapıda bulunmuş olduğunu destekler niteliktedir¹⁴.

MALZEME VE DURUM

İnce kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Mermer yüzeyinde küçük kırıklar ve aşınmalar bulunur. *Plinthos* ile birlikte tek bloktan yontulmuştur ve ekleme bulunmaz. Arka yüzü dışında tüm yüzeyinde pürüzsüz bir işçilik hâkimdir. Arka yüzü ise kabaca işlenmiştir (Fig. 8). *Himation*'un sol göğsü ve kolu arasında kalan kısımda, ön tarafta karın hizasından bacakların üstüne doğru dökülen üçgen biçimli kenarında ve sol yanında, kahverengi tonlarda lokal renk değişimleri mevcut olsa da genel olarak bakıldığında iyi korunmuş durumdadır.

Baş ve boynun tamamı, sağ kolun omuzdan aşağısı ve sağ yanında duran desteğin büyük bir kısmı eksiktir. *Plinthos*'un sol köşesi kırıktır. Sol yanında duran desteğin alt kısmı ile bilek hizasına kadar sol ayağı; *plinthos*'un sol kenarına ait bir parça; sağ ayak bileği ile ayakucu ve *plinthos*'a ait üç parça; *plinthos*'un iki ayak arasında kalan kısmını oluşturan üç parça ve sağ yan-

⁶ Lanckoronski 2015, 165.

⁷ Müze envanter kayıtlarında, eserlerin 1968 ve 1969 yıllarının çeşitli zamanlarında, şahıslardan satın alma yoluyla getirildiği yazmaktadır.

⁸ İnan 1970, 51-97.

⁹ İnan 1970, 58-62.

¹⁰ J. İnan isimlendirme konusundaki düşüncelerini şu sözlerle açıklar: "Arkeologlar genellikle bir yapıyı, planına, içinde bulunan yazıt ve heykellere göre isimlendirmekte zorluk çekmezler. Q yapısının kazı sonucu planını elde etmiş ve birçok yazıt ve heykellerine sahip olduğumuz halde, açıklanması pek kolay değildir." İnan 1970, 58.

¹¹ Metin 2013, 217.

¹² Yapıyla ilgili detaylı değerlendirmeler için bkz. Kaya 2022, 14-19.

¹³ İnan 1970, 65.

¹⁴ Heykele ait altlık ve yazıt için bkz. Kaya 2022, 31, 32.

daki desteğe ait -uyluk üzerinde- iki parça sonradan birleştirilmiştir (Fig. 6). Sağ uyluk üzerindeki birleşme yerine ek olarak, yine bu yanda, bel hizasında desteğin vücutla bağlantısını sağlayan bir parça daha bulunur.

Fig. 1: Asklepios Heykeli (Önden).

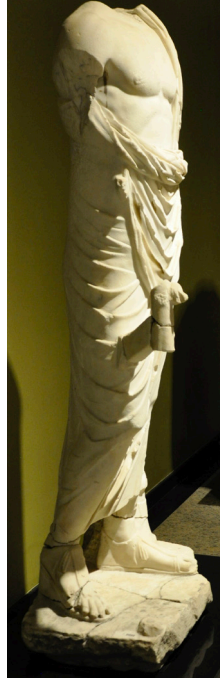

Fig. 2: Asklepios Heykeli (Sağdan).

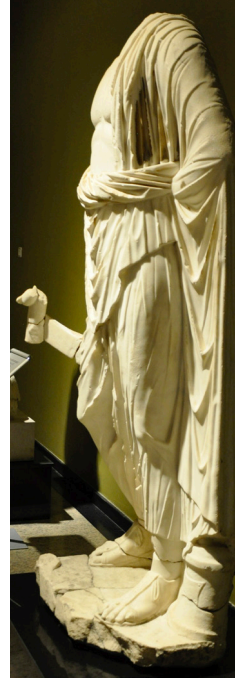

Fig. 3: Asklepios Heykeli (Soldan).

TANIM

Plinthos üzerinde ayakta duran giyimli erkek heykelidir (Fig. 1-8). Doğal insan ölçülerinden biraz daha büyük tasvir edilen eser, yarı çıplak olarak *himation* giyinmiş şekilde betimlenmiştir. Vücut ağırlığını, hareketsiz duran sol bacak taşımaktadır. Sağ bacak, serbest bırakılmıştır ve dizden bükülerek yana ve hafif geriye doğru hareket ettirilmiştir. Sağ ayak topuğu yukarı kaldırılmıştır. Bacakların bu duruşu üst kısmı da hareketlendirmiştir. Kalça sol tarafta hafif dışa doğru çıkarılırken, sağ tarafta içe çekilmiştir. Sağ omuzun korunan kısmından ve sağ uyluk üzerinde bacakla bağlantılı bir şekilde duran; ince, silindirik formlu parçadan, kolun aşağı doğru yöneldiği ve bu yanda duran bir asaya yaslandığı anlaşılabilir. *Plinthos* üzerinde, sağ ayağın önünde bu asaya ait birleşme izi korunabilmiştir. Sol kol ise dirsekten keskin bir şekilde bükülmüş ve bel hizasından arka tarafa doğru götürülmüştür. Bu kol *himation* ile örtülmüş olmasına rağmen dış konturun belirgin işlenmesi sayesinde hareketi anlaşılabilir. *Plinthos* üzerinde, sağ ayağın önünde bu asaya ait birleşme izi korunabilmiştir. Sol kol ise dirsekten keskin bir şekilde bükülmüş ve bel hizasından arka tarafa doğru götürülmüştür. Bu kol *himation* ile örtülmüş olmasına rağmen dış konturun belirgin işlenmesi sayesinde hareketi anlaşılabilir.

Kompozisyondaki bir diğer figür de *plinthos*'un sağ kenarına yerleştirilen ve sol ayağa bitişik olarak duran yuvarlak formlu figürdür. Sol ayak bileğinin biraz yukarısına kadar uzanan, altta ve üstte profilli silmeye sahip bu figür *scrinium* olmalıdır¹⁵. Figürün ön yüzünde, sivri köşeli, dörtgen formlu ve dört köşeden puntolandığı görülen bir bezeme işlenmiştir. *Himation* kenarının sol tarafta bu figürün üzerine kadar inmesiyle heykele destek vazifesi görmesi sağlanmıştır.

¹⁵ "Papirüs rulolarını saklamak için kullanılan muhafaza", bkz. Torun ve diğ. 2019, 327, no. 15.

Giysi düzenlemesine bakıldığında, üst kısımda, gövdenin sağ tarafının kolla birlikte açıkta bırakıldığı, sol tarafının ise göğsün sol kenarından itibaren tümüyle örtülmüş olduğu görülür. Bacaklar da bilek hizasına kadar tamamen örtülmüştür. Sol omuz üzerinden atılan *himation*'un, bu yanda omuzu ve kolu tamamen örterek ayağın yanındaki desteğin üzerine kadar indiği ve geriye doğru götürülen sol kolun, kumaş kenarını çekmesiyle bu kısımda gergin bir görüntü oluşturulduğu görülür. Diyagonal olarak sırtı örtecek şekilde arka tarafa götürülen giysi, sağ omuzu açıkta bırakarak belin biraz yukarisından tekrar ön tarafa getirilir ve bilek hizasına kadar bacakları örtüp sol yanda -bel hizasında- vücut ile kol arasına sıkıştırılır. Kumaşın üst kenarı katlanarak rulo haline getirilmiş ve sağ tarafta bel oyuğunun biraz üzerinden başlayıp, sol kola doğru kavisli bir şekilde uzanan bir kıvrım tomarı oluşturulmuştur. Bu kıvrım tomarının hemen altından, yine üst kenara ait köşe uzantısı, üçgen formunda ikinci bir kat yaparak göbek ve kasık bölgesini örtecek şekilde aşağı uzatılmıştır. Sol omuz üzerinden sarkan *himation* kenarının içte kalan kısmı, göğüs üzerinden dik bir şekilde indirilerek bel hizasında kıvrım tomarının içine sokulmuştur. Ayağında, alçak tabanlı, bilek üzerinde bağlanan ve parmakları açıkta bırakan *lingula* tipi sandallar bulunmaktadır.

Fig. 4: Asklepios Heykeli Yumurta Figürü Detay 1.

Fig. 5: Asklepios Heykeli Yumurta Figürü Detay 2.

TİPOLOJİ

Figürün duruş motifi ve giysi düzenlemesi değerlendirildiğinde Asklepios Eleusis¹⁶ tipi ile büyük benzerlikler gösterdiği görülür. Sol bacağın destek bacağı olarak kullanılması, sağ bacağın hareketi, sol kolun dirsekten bükülerek kalçaya doğru götürülmesi, sağ eliyle, yılan dolanan asaya dayanması ve *himation*'un ön taraftaki üçgen biçimli uzantısı, özellikle -tipe ait replikler arasında kabul edilen- Baltimore heykeli ile büyük bir uyum gösterir¹⁷. Ancak sağ uyluk üzerinde bir kısmı korunagelen asa ve üzerinde bulunan yuvarlak formlu figür, eseri Asklepios tipolojisi içinde farklı bir grup içinde değerlendirebilmemize olanak sağlar. Bu yuvarlak formlu küçük figür, ilk bakışta asaya dolanan yılanı andırır gibi görülse de dikkatli bakıldığında şekil olarak bir yumurtayı andırmaktadır (Fig. 4-5). Bu figürü göz önüne alarak Asklepios tipolojisini inceledi-

¹⁶ Holtzmann 1984, 882, 883, Taf. 234-244.

¹⁷ Bahsetmiş olduğumuz bu benzerlikler, esere ait ilk değerlendirmeleri yapan J. İnan tarafından tespit edilmiştir. İnan 1970, 66, dn. 61.

ğımızda, Kremna eserini, tanrının sağ elinin baş ve işaret parmakları arasında yumurta tutarken betimlendiği "Nea Paphos-Alexandria-Trier" olarak adlandırılan repliklerin arasında değerlendirilebilir. Söz konusu tipe ait ilk değerlendirmeler G. Grimm tarafından yapılmış, ardından F. Sirano ve V. Mazzuca'nın çalışmaları ile toplamda 18 adet replik tespit edilerek liste genişletilmiştir¹⁸. Bu eserler; Nea Paphos Müzesi²⁰, Trier²¹, Alexandria Müzesi²², Kos Müzesi²³, Atina Agorası (S875)²⁴, Stobi²⁵, Sofya Müzesi (Batkoun)²⁶, Sofya Müzesi (Glava Pane-ga)²⁷, Tomis²⁸, Dresden²⁹, Roma Vatikan Müzesi³⁰, Roma Barracco Müzesi³¹, Pergamon³², özel koleksiyonlarda bulunan iki heykelcik³³, Antalya Müzesi³⁴, Londra Bilim Müzesi (Science Museum)³⁵ ve Korinth Arkeoloji Müzesi'nde³⁶ bulunmaktadır. Son zamanlarda Kibyra'da bulunan Asklepios heykelinin³⁷ yanı sıra Afyon Müzesi Asklepios heykeli³⁸ de tipe ait replikler arasına eklenebilir. Bahsetmiş olduğumuz bu replikler arasında, en büyük boyutlular Alexandria (118,5 cm) ve Kos (118 cm) eserleridir³⁹. Bu bağlamda, 1,85 m yüksekliğe sahip olan Kremna eseri, günümüze kadar tespit edilebilmiş ilk büyük boyutlu eser olarak önem kazanır.

Tipin karakteristik özelliği, tanrının sağ elinde, işaret ve başparmakları arasında tuttuğu yumurta figürüdür. Bunun dışında duruş motifinde de tutarlılık bulunur. Eserlerin tümünde vücut ağırlığını sol bacak taşır, serbest bırakılan sağ bacak ise dizden bükülerek yana ve hafif geriye doğru hareket ettirilir. Aşağı doğru uzanan sağ kol, bu yanda bulunan yılan dolanmış asaya yaslanırken sol kol genellikle dirsekten bükülerek kalçaya doğru yönelir ve *himation*'un altında bırakılır. Ancak Antalya ve Afyon Müzesi örneklerinde farklı olarak sol elin *himation* kıvrım tomarına doğ-

Fig. 6: Asklepios Heykeli *Plinthos* Detay.

¹⁸ İlk kez eserleri bir grup altında toplayan G. Grimm, isimlendirme yaparken buldukları müzeleri göz önüne almıştır. Bkz. Grimm 1989, 168-173.

¹⁹ Grimm 1989, 168-173; Sirano 1994, 199-232; Mazzuca 2014, 291-298.

²⁰ Grimm 1989, 168, fig. 2; Sirano 1994, 206, no. 1, fig. 4; Mazzuca 2014, 292, no. 1.

²¹ Grimm 1989, 168, fig. 1; Sirano 1994, 206, no. 2, fig. 5a, b; Mazzuca 2014, 292, no. 2.

²² Grimm 1989, 169, fig. 4; Sirano 1994, 207, no. 3, fig. 6a, b; Mazzuca 2014, 292, no. 3.

²³ Sirano 1994, 207, no. 4, fig. 7a, b; Mazzuca 2014, 292, no. 4.

²⁴ Sirano 1994, 207, no. 5, fig. 8a, b; Mazzuca 2014, 292, no. 5; Martens 2018, 595, no. 20, fig. 9, 16.

²⁵ Sirano 1994, 208, no. 6, fig. 9; Mazzuca 2014, 292, no. 6.

²⁶ Sirano 1994, 208, no. 7, fig. 10; Mazzuca 2014, 292, no. 7.

²⁷ Sirano 1994, 208, no. 8, fig. 11; Mazzuca 2014, 292, no. 8.

²⁸ Sirano 1994, 209, no. 9, fig. 12; Mazzuca 2014, 292, no. 9.

²⁹ Bieber 1957, 90, fig. 36; Sirano 1994, 209, no. 10, fig. 13; Mazzuca 2014, 292, no. 10.

³⁰ Sirano 1994, 209, no. 11, fig. 14; Mazzuca 2014, 292, no. 11.

³¹ Mazzuca 2014, 293, no. 12, pl. I/1.

³² Kranz 2004, 82, res. 67; Mazzuca 2014, 293, no. 13, lev. I/2.

³³ Mazzuca 2014, 293, no. 14, 15.

³⁴ Mazzuca 2014, 293, no. 16, lev. I/3, 4; Demirer – Yaraş 2016, 46-52, lev.7, 8.

³⁵ Mazzuca 2014, 293, no. 17.

³⁶ Mazzuca 2014, 293, no. 18, lev. I/5,6,7.

³⁷ Bilim ekibi üyesi olarak görev aldığım Kibyra 2020 yılı kazı çalışmalarında, yaklaşık 38 cm yüksekliğinde, sağ elinde yumurta tutan bir Asklepios heykelciği açığa çıkarılmıştır. Kaiserion olarak tanımlanan yapıda ele geçen eserle ilgili henüz bir yayın bulunmamaktadır.

³⁸ Bayram – Özme 2008, 136, no. 183; Sönmez 2020, 301, lev. 25, res. 48, kat. no. 25.

³⁹ Mazzuca 2014, 292, 293.

ru yönelmiş olduğunu görürüz. Sol ayağının yanında destek figürü olarak, Kremna eserinin de dahil olduğu bazı örneklerde (Afyon, Kibyra, Ashmolean) yuvarlak formlu, altta ve üstte silmesi bulunan bir figür kullanılmışken⁴⁰ Nea Paphos, Alexandria, Tomis ve Stobi gibi örneklerde *omphalos* kullanılmış olduğu görülür. Genel olarak değerlendirdiğimizde eserler arasındaki büyük farklılığın *himation* düzenlemesinde karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra Antalya, Korinth, Sofya müzesi eserleri de kompozisyona yerleştirilen Telesphoros figürüyle diğer eserlerden ayrılır. Özel koleksiyona ait bir eserde ise tanrının Telesphoros ve Hygieia ile birlikte betimlenmiş olduğu görülür⁴¹.

F. Sirano, yapmış olduğu değerlendirmelerde Nea Paphos tipini duruş ve *himation* düzenlemelerine göre Asklepios Amelung Tipi ile ilişkilendirmiş ve derlediği replik listesiyle de bu görüşünü desteklemiştir⁴². Ancak V. Mazzuca'nın son tespit ettiği repliklerden olan Antalya ve Londra eserleri, aynı zamanda Eleusis Tipi'nin de yumurta tutan Asklepios ikonografisinde betimlenmiş olduğunu ortaya koyar⁴³. *Himation* düzenlemesinde Eleusis Tipi'nin özelliklerini tespit etmiş olduğumuz Kremna eseri de bu düzenlemeye örnek olarak gösterilebilir.

İKONOGRAFI

"Nea Paphos-Alexandria-Trier" tipi ile ilgili G. Grimm tarafından yapılan ilk değerlendirmelerde, tanrının elinde tuttuğu yumurta ve yanında duran yılan figürü, yumurtadan doğan ve "Yeni Asklepios" olarak tapınım gören Glykon⁴⁴ ile ilişkilendirilmiştir⁴⁵. Bu görüşe karşılık F. Sirano ve V. Mazzuca Romanya'da Tomis kentinde bulunan iyi korunmuş durumdaki Glykon heykeli; Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki heykeltçik ve Atina'da korunmuş bazı amuletlerle belgelenen Glykon tasvirlerini değerlendirerek tipe ait repliklerde tasvir edilen yılanın, bilinen Glykon tasvirleriyle çok

Fig. 7: Asklepios Heykeli 3D Model (Önden).

Fig. 8: Asklepios Heykeli 3D Model (Arkadan).

⁴⁰ Bu figür J. İnan tarafından ilaç kutusu "*albricus*" olarak yorumlanmıştır. İnan 1970, 66.

⁴¹ Mazzuca 2014, 293, no. 15, pl. I/4.

⁴² Sirano 1994, 205-216.

⁴³ Mazzuca 2014, 294.

⁴⁴ "Glykon (Γλύκων) kültü MS 2. yüzyıl ortalarında Aleksandros isimli bir hekim tarafından memleketi Abonouteikhos'ta (İnebolu) kurulmuştur. Hiciv yazarı Lukianos tarafından sahte peygamber (ψευδόμαντις) olarak anılan Aleksandros, bazı özellikleriyle insan başlı bir yılan tasarlamış ve onu Pythagoras'ın ruh göçü öğretisinden esinlenerek Yeni Asklepios (Νέος Ἀσκληπιός) olarak ilan etmiştir". Bkz. Yılmaz 2015, 157. Kısa süre içinde kült Markomanlarla yapılan savaş için İmparator Marcus Aurelius'a kehanet gönderecek duruma gelmiştir. Bkz. Yılmaz 2015, 158; Karasalihoğlu 2017, 26.

⁴⁵ G. Grimm, bu yeni tipin Abonouteikhos'taki Glykon tapınağı için yapılan Asklepios kült heykelinin kopyaları olduğunu düşünmüştür. Bkz. Grimm 1989, 169-171.

uyumlu olmadığını belirtir⁴⁶. Glykon, söz konusu betimlerde uzun saçları, insanımsı surati ve kulaklarıyla diğer yılanlardan farklılık gösterir. Asaya dolanmış yılan figürü ise Glykon betimlerinden bağımsız olarak, neredeyse bütün Asklepios tasvirlerinde tanrının bir belirteci olarak karşımıza çıkar. Bu sembol, ikonografik olarak birkaç farklı öneriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, yılanların deri değiştirme özellikleri üzerinde durmaktadır. Genellikle hayvanların, tüy ya da kürk değişimlerini belirli bir süreç içinde gerçekleştirmesine karşın yılanların tek seferde bozulmadan, soyulmuş bir deri bırakmaları, kendini yenileme ve iyileştirme yeteneğine sahip oldukları izlenimini doğurmuştur⁴⁷. Bunun yanı sıra, yeni çıkan derinin parlak görüntüsü de yeniden dünyaya gelişi ve iyileşmeyi simgelemek için uygun bir sembol olarak yorumlanmıştır.

Bir diğer öneride ise yılanın Asklepios ile birlikte betimlenmesi, alternatif tedavi yöntemlerinden biri olarak günümüzde "Homeopatik tedavi" ismiyle bilinen, hastalığa sebep olan şeyin aynı zamanda hastalığı tedavi etmekte de işe yarayacağı düşüncesiyle ilişkilendirilir⁴⁸. Bu alternatif tedavi yönteminin ortaya çıkışının 19. yüzyıl başlarına dayanmasına rağmen, Hipokratik metinler de dahil olmak üzere çok sayıda kaynakta "Benzer, benzeri iyileştirir" ilkesinin geçmesi, kökeninin çok daha eskiye gidiyor olduğu şeklinde yorumlanır⁴⁹. Yılanın iyileştirici gücüne dair inancın eski çağlardan itibaren var olduğunu da düşüncecek olursak⁵⁰, yara açan ve hastalığa sebep olan ama aynı zamanda iyileştirici etkiyi de barındıran bir canlı olarak görülmüş olması mümkün gözükmemektedir⁵¹. Bu bağlamda, hekimlerin de tedavi ederken kullandığı; kesme, dikme, dağlama gibi yöntemlerle yeni yaralar oluşturarak hastalıkları iyileştirdikleri, hatta kimi istenmeyen durumlarda bu yaraların ölüme dek götürebileceği düşünüldüğünde hem hastalığı hem de sağlığı ve gücü sembolize eden yılanla birlikte betimlenmeleri olası görülebilir⁵².

Asklepios tasvirlerinde yumurta figürünün kullanılması ve tanrıyla ilişkilendirilmesi ise İmparatorluk Dönemi'nde ortaya çıkan bir düşüncenin ürünü olarak yorumlanmıştır⁵³. Cansız bir varlık olarak görülen yumurtadan yeni bir canlının ortaya çıkması, birçok kültürde yeni bir yaşamın kaynağı olarak görülmesine neden olmuştur. Amelung ve Eleusis tiplerinin orijinal düzenlenmesinde kullanılmamış olmasına rağmen, yumurta figürünün eklenmesiyle oluşturulan bu yeni tip, sonradan ortaya çıkan ikonografik bir anlatımla açıklanabilir⁵⁴. Bu bağlamda Doğu kültürlerinde zaten var olduğu bilinen yumurta sembolünün, sonradan Asklepios kültü ile ilişkilendirilmiş olduğu düşünülebilir⁵⁵. Bu düşüncenin, Grek-Roma dininin senkretik eğilimine de uygun olduğu

⁴⁶ Sirano 1994, 218-220; Mazzuca 2014, 295. Grimm'in belirtmiş olduğu eserlerden yalnızca Glava Panega kabartmasındaki yılan tasvirinde Glykon ile benzer olarak sakalın işlenmiş olduğu görülür. Bkz. Grimm 1989, 171, fig. 9. Tipe ait heykel repliklerinde ise Asklepios tasvirlerinde görmeye alışık olduğumuz yılan betimlemeleri kullanılmıştır.

⁴⁷ Cavanaugh 2018, 11.

⁴⁸ Homeopati, Yunanca'da "homoiōs" ve "pathos" kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur ve "Benzer, benzeri iyileştirir" önermesini öne sürer. Bkz. Cavanaugh 2018, 15.

⁴⁹ Cavanaugh 2018, 15, dn. 5, 6.

⁵⁰ Retief - Cilliers 2002, 2-3.

⁵¹ Yılanlar günümüzde de "zehir bileşimindeki farklı toksinler, enzimler, büyüme faktörleri, aktivatörler ve inhibitörler gibi biyoaktif moleküller ile alternatif ajanların geliştirilmesine yönelik çalışmalarda özellikle aranan canlılar durumundadır." Bkz. Kelle 2007, 227.

⁵² Hekimler tarafından yapılan işlemler sırasında istenmeden ortaya çıkan yaralanmalar, enfeksiyonlar ve yan etkiler bazı durumlarda şifayı verenin aynı zamanda hastalığa da sebep olan ve yaralayan olabileceğini düşündürür. Bkz. Cavanaugh 2018, 18-19.

⁵³ Mazzuca 2014, 295.

⁵⁴ Mazzuca 2014, 296.

⁵⁵ Örneğin, Mısır yaratılış efsanesinde "ışık kuşu"nun içinden çıktığı kozmik yumurtadan bahsedilir ve güneş her sabah yumurtadan çıkan bir kuş olarak sembolize edilir. Bkz. Rundle Clark 1991, 47, 56.

düşünülür⁵⁶. Tanrının elinde tutmuş olduğu yumurta figürü ile ilgili en aydınlatıcı belge olarak Pergamonlu hekim Galenos'a (MS 129-199) atfedilen, Hipokrat yemini içerikli bir metin gösterilmektedir. Söz konusu metne ait bir bölümde Galenos'un, Asklepios kültü ve tanrının heykel tasvirleriyle ilgili verdiği bilgiler yer alır⁵⁷. Burada, tanrının ayırt edici özellikleri belirtilirken: "etrafına yılan sarılı ebeğümeci ağacından asaya yaslanan, sakallı bir adam olarak betimlendiği ve sağ elinde evreni simgeleyen bir yumurta tuttuğu" böylece "tüm evrenin, tanrının ilacına ihtiyacı olduğu" düşüncesinin anlatılmak istendiğine işaret edilir.

Kompozisyonda sol ayağın hemen yanına yerleştirilen figüre baktığımızda ise tanrının ilaç ve tıp aletlerini içine koyduğu bir kutu olarak yorumlanmış olduğunu görürüz⁵⁸. İlk bakışta yuvarlak formu bir *ostothek*'i andıran figür, silindirik bir gövde ile altta ve üstte profilli silmelere sahiptir. Ayrıca gövde üzerinde, dört köşeden sivriltilmiş ve köşelerden puntuyla tutturulmuş bezeme de Sagalassos ve Afyon Müzesi örneklerinde olduğu gibi bir kilit aynası olmalıdır⁵⁹. Kremna eserinde üst kısmı *himation*'la örtülmüş olsa da Afyon Müzesi eserinde bu figürün konik formu bir kapağa sahip olduğu görülebilmektedir. Üzerinde bulunan kilit aynası bezemesini de yine aynı müzede yer alan *ostothek*'ler üzerinde görebilmekteyiz⁶⁰. Ancak tanrının ölümle değil de sağlık ve şifa ile temsil edilmiş olması daha muhtemel olduğundan kompozisyona *ostothek* yerleştirilmesi ikonografik olarak çok uygun gözükmemektedir. Bu bağlamda söz konusu figürle ilgili yapılmış olan tanrının ilaç ve tıp aletlerini koyduğu kutu ya da *scrinium* önerisinin⁶¹ daha uygun olduğu söylenebilir.

STİLİSTİK KARŞILAŞTIRMA VE TARİHLENDİRME

Eserin kopya edildiği dönemin tespiti açısından MS 120'li yıllara tarihlendirilen Sagalassos'taki Asklepios heykelini (Fig. 9)⁶² erken karşılaştırma örneği olarak alabiliriz. Öncelikle vücut yapılarına bakacak olursak, Sagalassos eserindeki geniş ve kısa formu görüntüye karşın Kremna eserinde vücut genişliğinin daha daraldığı ve uzun formu bir görünüme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte Sagalassos eserinde vücut detaylarının ve kasların işlenişinde yuvarlak hatlar ve yumuşak geçişler kullanılmışken, Kremna eserinde daha keskin hatların kullanıldığı görülmektedir. Giysi işlenişine baktığımızda ise Kremna eserindeki şematik görüntü dikkat çeker. Sagalassos eserinde tekdüze ve birbirini takip eden kıvrım yapısı hakimken, Kremna eserinde farklı yönere doğru hareket eden kıvrımlarla giysi yüzeyi hareketlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Sagalassos eserinde kıvrımların birbirine daha yakın sıralandığı ve aralarının da dar kanallarla ayrıldığı görülmektedir. Kremna eserinde ise kıvrım aralarında daha geniş ve derin kanallar işlenmiştir. Özellikle *himation*'un sol kol altında kalan kısmında, alt alta sıralanan "V" formu kıvrımların aralarında geniş boşluklar kalacak şekilde ve keskin hatlarla işlenmesi doğallıktan uzak bir

⁵⁶ Romalılar, Grek mitolojisini ve onların tanrılarını, tanrıçalarını benimseyerek kendileriyle özdeşleştirmiş, MS 2. yüzyıla gelindiğinde ise özellikle doğu etkili senkretizm anlayışı büyük ölçüde yerleşmişti. Roma'daki Janiculum Tepesi'nde Suriye tanrılarına adanmış bir tapınağın merkezinde, yılan tarafından sarılan tanrıyı tasvir eden bronz heykelciğin etrafına yedi yumurta kabuğuna sahip küçük bir tapınağın yerleştirilmesi, doğu kültürleri ile olan bu ilişkiye kanıt olarak sunulmuştur. Bkz. Mazzuca 2014, 295.

⁵⁷ Vannuffelen 2014, 345; Mazzuca 2014, 295. Galen'e atfedilen Hipokrat yemini metninin 1970'lerde detaylı olarak incelenen Arapça versiyonudur.

⁵⁸ İnan 1970, 66.

⁵⁹ Bu motifin kutunun üzerine iliştirilen bir etiket olabileceği yorumu getirilmiştir. Bkz. İnan 1970, 66. Ancak benzer figürler aynı tipte betimlenen Afyon Müzesi eserinde ve Sagalassos'ta bulunan "*plinthos* ile ayaktan oluşan heykel parçası" üzerinde de mevcuttur ve bu iki eserdeki bezeme detaylı bir şekilde işlendiğinden, tam orta kısımda bir anahtar deliği olduğu ve bunun bir kilit aynası olduğu anlaşılabilir.

⁶⁰ Bayram - Özme 2008, 148, res. 87.

⁶¹ Torun ve diğ. 2019, 327, no. 15.

⁶² Waelkens - Poblome 2011, 125 (MS 120'li yıllar).

görünümüne bürünmelerine neden olmuştur. Yine Kremna eserinde *himation*'un önlük görünümlü üst kenar uzantısına ve iki bacak arasında uzanan kıvrımlarına baktığımızda da benzer şematik görüntüden söz etmek mümkündür. *Himation*'un sol omuz üzerinden başlayıp göğüs üzerinden geçerek kıvrım tomarının altında bırakılan kısmında; dik olarak uzanan, ince ve yuvarlak sırtlı çubuk şeklinde kıvrımların yan yana sıralandığı görülür. Sıkışık bir biçimde sıralanan bu kıvrımların araları da dar ve derin kanallarla ayrılmıştır. Giysinin sol kenarı ise düz bir şekilde aşağı inen, yuvarlak sırtlı, çubuk görünümlü iki uzun kıvrımla sınırlandırılmıştır. Hareketli bacakta uyluk üzerinde, üst üste katlanarak yay şeklinde diz hizasına kadar sıralanan kıvrımların olduğu görülür. Dizin alt kısmında bu kıvrımlar kaybolmuş ve giysi bacağa yapışık işlenmiştir. Sabit bacak üzerindeki kıvrımların ise ince hatlı işlendiği ve daha yüzeysel kanallarla ayrıldığı görülür.

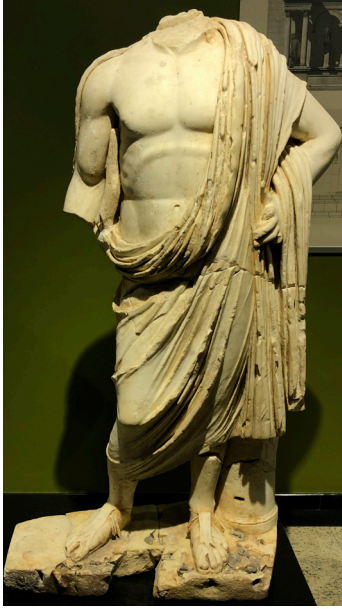

Fig. 9: Burdur Müzesi
Sagalassos Heykeli.

Fig. 10: Antalya Müzesi
Yelten Heykeli.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere kıvrımların zenginleşerek yüzeyden çözümlerin artması ve ışık gölge oyunlarının kuvvetli bir şekilde vurgulanmasıyla eser, Sagalassos eserinden daha ileri bir tarihi işaret eder ve Antoninuslar Dönemi stil özellikleriyle uyum gösterir. Daha küçük boyutlu bir eser olmasına rağmen geç karşılaştırma örneği olması açısından aynı tipe ait Antalya Müzesi Yelten eseri gösterilebilir (Fig. 10)⁶³. MS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başlarının stil özelliklerini yansıtan Yelten eserinde, özellikle *himation*'un üçgen uzantısındaki kıvrımların, Kremna eserine göre daha sert ve doğallıktan uzak bir görünümde işlendiği ve kıvrım aralarının da daha derin kanallarla oyulduğu görülmektedir. Bununla birlikte bacak arasında işlenen kıvrımlar da daha hacimli bir yapıya bürünmüştür. *Himation* kıvrım tomarında ise yatay olarak uzanan kısa kıvrımlar kullanılmış ve kanalların derin oyulmasıyla giysi yüzeyi parçalanmıştır. Bahsetmiş olduğumuz bu özelliklerinden dolayı Yelten eserinin daha şematik bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Kremna eserinin, Yelten eserine göre daha erken stil özelliklerine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu özellikleri göz önüne alındığında Kremna Asklepios heykelinin Orta-Geç Antoninuslar Dönemi içinde değerlendirilmesinin uygun olduğunu söyleyebiliriz.

⁶³ Demirer – Yaraş 2016, lev. 7.

SONUÇ

Yukarıda da değinildiği üzere birkaç farklı mekândan oluşan kompleks halindeki yapının bugüne kadar iki odası açığa çıkarılmış ve iki odada toplamda 10 adet heykel tespit edilmiştir. Bu eserlerden sadece Tykhe heykeli bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarılmış ve buluntu yeri batıdaki küçük oda olarak kayıt altına alınabilmiştir⁶⁴. Diğer dokuz eser ise bölge halkı tarafından yapılan kaçak kazılar sırasında çıkarılmıştır ve buluntu yerlerinin büyük oda olduğu ifade edilmiştir⁶⁵. Bu heykeller: Apollon, Asklepios, Herakles, Athena (2), Nemesis, Hygieia, Leto, Büyük Herculaneum tipli giyimli kadın heykelleridir.

Heykel altlıkları da heykeller gibi yapının büyük odasında ele geçmiştir ve bu alanda toplam 10 adet heykel altlığının kullanıldığı tespit edilmiştir⁶⁶. Altlıklardan sekizi doğu ve batı duvardaki nişleri ayıran payelerin önünde karşılıklı olarak durmaktayken⁶⁷ diğer ikisi ise kuzey duvarın önünde yan yana sıralanmıştır. Altlıkların üzerinde yer alan yazıtlarda Herakles, Nemesis, Hygieia, Athena, Apollon ve Asklepios isimleri okunabilmekte ve heykellerin buluntu yeri bu şekilde tespit edilebilmektedir⁶⁸. Makale kapsamında incelemekte olduğumuz Asklepios heykelinin de yapıyla bağlantısı, altlığı sayesinde belgelenmektedir (Fig. 11)⁶⁹. Heykel altlığının üzerindeki yazıt ve çevirisi şu şekildedir:

Yazıt:

- 1 τὸν Ἀσκληπίου
ἢ κολωνία
vacat
- 3 δυανδρίας πενταετηρικῆς
τῶν ἀξιολογωτάτων Φλ(αοῦ) Αὐιδ(ίου)
- 5 Φαβιανοῦ Καπιτωνιαν(οῦ) Λουκίου
καὶ Ῥοτειλιανοῦ Λονγίλλιανοῦ
Καλλίππου.

Çeviri:

"Koloni, pek muhterem Fl(avius) Avid(ius) Fabianus Capitonian(us) Lucius ve Rutilianus Longillianus Kallippos'un penteterik duumvirliklerinde bu Asklepios (heykelini diktirdi)⁷⁰."

Yazıtlarla kimlikleri tespit edilebilen diğer heykellerin de yine aynı yöneticilerin görev yaptıkları dönemde diktirilmiş olduğu anlaşılmaktadır⁷¹. Odada ele geçen diğer üç eser ise altlıklar üzerindeki yazıtlarla uyumsuzdur (Athena, Leto ve Büyük Herculaneum tipli giyimli kadın). Söz konusu eserlerin kaçak kazı buluntusu olmaları ve heykel altlıklarıyla bağlantılarının belgelenememesi sebebiyle burada bulunmamış olma ihtimallerinin olduğunu da belirtmek gerekir. Boşta kalan yazıtlardan ikisinin üzerinde kentin ileri gelen ailelerinden olan "Ul(pia) Rut(iliane)

⁶⁴ İnan 1970, 62.

⁶⁵ Kazı raporunda, kaçak kazıcıların ifadelerine yer verilmiştir ancak "köylülerin ifadesine göre üzerinde bulunması gereken heykelle metin arasında bazen ilişki olmadığı" tespit edilmiştir. İnan 1970, 57.

⁶⁶ Mitchell 1995, 152, fig. 41. Altlıkların yazıtları ve fragmanlar ilk olarak G.E. Bean tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Bean 1970, 99-102.

⁶⁷ Her iki duvarda da payelerin önüne birer altlık gelecek şekilde dörder adet sıralanmıştır.

⁶⁸ Yapıda iki Athena heykeli bulunmasına rağmen yalnızca bir altlığın üzerinde Athena ismi geçmektedir. Altlıklara ilişkin fotoğraflar ve detaylı değerlendirmeler için bkz. Kaya 2022, 19-33.

⁶⁹ İnan 1970, 65.

⁷⁰ Horsley – Mitchell 2000, 71-72. (Yazıtın transkripsiyonu ve çevirisi bu yayından alınmıştır).

⁷¹ Heykel altlıklarının transkripsiyonları ve çevirileri için bkz. Kaya 2022, 19-33.

Longilla" ve "Ulpia Eumeliana"nın isimleri okunmaktayken diğerinde ise "Chrysippus" adında birisi onurlandırılmaktadır⁷². Diğer heykel altlığında ise Demos personifikasyonu ile ilgili bir yazıt bulunmaktadır⁷³.

Altlıklarla ilgili asıl önemli konu, tipolojik olarak birbirleriyle olan uyumsuzlukları ve yazıtlarla heykeller arasındaki zaman farkıdır. Neredeyse her biri farklı boyutlara sahip olan altlıkların, profil ve bezeme işlenişinde de bir uyum gözlenmez. Bu da orijinalde altlıkların farklı alanlarda kullanılmış olduklarına ve sonradan yapıya getirildiklerine işaret eder⁷⁴. Örneğin Hygieia heykelini taşıyan altlığın arka yüzünde yer alan yazıt ile ön yüzü arasında neredeyse yüz yıllık bir zaman farkı bulunur ve daha önceden Forum'da kullanılmış olduğu anlaşılır⁷⁵. Heykellere genel olarak bakıldığında, Hadrianus ve Antoninuslar Dönemi'nin çeşitli zamanlarına işaret eden stil özelliklerinin takip edilebildiği görülmektedir⁷⁶. Heykelleri temsil eden yazıtlar ise MS 3. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir⁷⁷. Bu durumda heykellerin yazıtlardan daha önce yapılmış olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca heykellerin birbirleriyle olan dönem farklılıklarını da göz önüne aldığımızda, MS 3. yüzyıl ortalarında, kentin farklı yapılarından getirilen altlıklar ve heykellerle yapının bu odasında yeni bir düzenleme yapılmış olduğu düşüncesi öne çıkar⁷⁸. Sonradan oluşturulan bu mekânda; tanrı, tanrıça ve kahramanlardan oluşan mitolojik konulu heykellerin yanı sıra, -heykel altlıklarına ait yazıtlardan da anlaşılacağı üzere- kentin ileri gelen aile üyelerinin de portre heykelleriyle temsil edilmesi, burasının bir onurlandırma salonu olarak düzenlenmiş olabileceği fikrini destekler⁷⁹.

Tüm bu verileri göz önüne aldığımızda, konumuzu oluşturan Asklepios heykelinin de sonradan yapılan bu yeni düzenleme için yapının büyük odasına getirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. İlk kullanım alanı hakkında bir yorumda bulunabilmek için ise kentte günümüze değin tespit edilmiş olan yazıtlara bakıldığında, Asklepios kültüne ilişkin bir alanın varlığı henüz bilinmemektedir⁸⁰. Sikke tasvirlerinde ise tanrının, Severus Alexander ve Aurelianus Dönemi'nde Hygieia ile birlikte betimlenmiş olduğu görülür⁸¹. Bu bağlamda eserin kentte bulunması muhtemel bir terapi alanında veya temizlik ve hijyenin simgelendiği bir hamam yapısında Hygieia ile birlikte ya da tek başına kullanılmış olması mümkün gözükmemektedir. Buldukları mekânın da hali hazırda hamama ait bir bölüm olduğu göz önüne alındığında belki de kompleks halindeki yapının başka bir bölümünden buraya getirilmiş oldukları düşünülebilir.

Fig. 11: Kremna Asklepios'u Yazıtlı Heykel Kaidesi

⁷² Kaya 2022, 20-21, 28, 30 (Chrysippus, Ulpia) Rut(iliane) Longilla, Ulpia Eumeliana).

⁷³ İnan 1970, 57; Kaya 2022, 26-27.

⁷⁴ Mitchell 1995, 156.

⁷⁵ Mitchell 1995, 157. Arka yüzdeki yazıtta yaklaşık yüz yıl önce forumun inşası için maddi yardımda bulunan "Fabricia Longus, Vibia Tatia ve kızları Fabricia Lucilla"nın isimleri okunmaktadır.

⁷⁶ Kaya 2022, 33-129.

⁷⁷ Horsley - Mitchell 2000, 67-73.

⁷⁸ Mitchell 1995, 156.

⁷⁹ Mitchell 1995, 157-158.

⁸⁰ Tanrının adının geçtiği yazılı belgeler şu an için yalnızca belirtmiş olduğumuz heykel altlığıyla sınırlıdır.

⁸¹ Aulock 1979, 127, 139, no. 1326, 1560; Aşır 2021, 90, kat. no. 22.

EXTENDED ABSTRACT

The subject of this study is the statue of Asclepius, which was found during illegal excavations in 1969. The sculpture was brought to the Burdur Museum and recorded as a Kremna find in the museum records. Kremna is located within the borders of Bucak district, approximately 45 km from the city center of Burdur. Today, the closest settlement to the city is Hacıbağ Neighborhood of Çamlık (Girme) village. It is located on a hill overlooking the Kestros (Aksu) valley. The first research on the building where the statue is located was carried out by Lanckoronski and his team. In their work, they reported that a ruined building was discovered in the south of the forum, extending in the east-west direction, with walls built with local limestone blocks. This building was named "Quaderbau" based on its architecture. In the city plan, the building is indicated with the letter Q based on the name "Quaderbau". Until 1970, no scientific excavations were carried out on the building. Despite this, many illegal excavations were carried out by the people living in the region. As a result of these illegal excavations, nine qualified statues were unearthed and brought to the Burdur Museum through purchase in 1968 and 1969. The first scientific excavations was carried out by J. Inan in 1970. Two rooms were unearthed during these excavations. However, reaching the holistic plan of the building was not possible during these short-term rescue excavations. In the excavation report, the physical condition of the building and the finds were evaluated. It was suggested that the building might have been used as a library. Nevertheless, despite this suggestion, it was deemed appropriate to use the designation "Q Building", based on Lanckoronski's use of the letter "Q" in the city plan. In the following period, S. Mitchell defined the building as a bath house and named it as such. But since the excavations were carried out in a limited area and the plan was not completely revealed, the name "The Bath House/Library Building" was used by some researchers to avoiding a definite designation. Recently, the name "Bath House" has been used by researchers.

The statue of Asclepius has a height of 1.85 m (1.75+P.0.10), a width of 0.66 m and a depth of 0.47 m. When we consider the figure's posture and clothing arrangement, we see that it shows great similarities with the Asclepius Eleusis type. However, the part of scepter that is preserved on the right thigh, and the round figure on it allow us to evaluate the piece in a different group within the Asclepius typology. At first glance, this small circular figure appears to be a fragment of a snake coiled around the staff, but on closer inspection it resembles the shape of an egg. For this reason, we suggest that the statue belongs to the group called "Nea Paphos-Alexandria-Trier". The statue, which we date to the middle-late Antonine period with its stylistic features, is important as it is the first large-sized statue of this type.

KAYNAKÇA

Aulock, H. von 1979. *Münzen und Städte Pisidiens, Teil II*. IstMitt, Beiheft 22. Tübingen: Ernst Washmuth Verlag.

Bayram, F. – A. Özme (ed.) 2008. *Afyonkarahisar Müzeleri ve Ören Yerleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aşır, C. 2021. Romanizasyon Politikası Kapsamında Kremna Sikkeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

Bean, G. E. 1970. "Kitabeler." *TürkArkDerg* 19.2:99-102.

Bieber, M. 1957. "A Bronze Statuette in Cincinnati and Ist Place in the History of the Asklepios Types " *PAPS* 101:70-92.

Cavanaugh, T. A. 2018. *Hippocrates' Oath and Asclepius' Snake: The Birth of the Medical Profession*. New York: Oxford University Press.

Çidem, M. 2018. Kremna Antik Kenti Mimari Bezemeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Burdur.

Demirer, Ü. – A. Yaraş 2016. "Yelten Asklepiosu." *Seleucia* 6:45-59.

Edelstein, E. J. – L. Edelstein 1945. *Asclepius: Collection and Interpretation of Testimonies I*. Baltimore: The John Hopkins Univerity Press.

Grimm, G. 1989. "Alexander the false prophet and his god Asclepius-Glycon: Remarks concerning the representation of Asclepius with an egg (type Nea Paphos-Alexandria-Trier)": V. Tatton-Brown (ed.), *Cyprus and the East Mediterranean in the Iron Age: Proceedings of the seventh British Museum Classical Colloquium*. London: British Museum Publications, 168-181.

Holtzmann, B. 1984. "Asklepios." *LIMC* II, Zürich - München: Artemis Verlag, 863-897.

Horsley, G. H. R. – S. Mitchell 2000. *The Inscriptions of Central Pisidia*. Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

İnan, J. 1970. "1970 Kremna Kazısı Raporu." *TürkArkDerg* 19.2:51-97.

Karasalihoğlu, M. 2017. *Antikçağ'dan Bugüne Glykon Kültü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kaya, M. C. 2022. Kremna'dan Bir Grup Heykel ve Anadolu Roma Çağı Heykeltıraşlığı İçindeki Yerleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.

Kelle, İ. 2007. "Kanser Tedavisinde Biyotoksinerler." *Dicle Tıp Dergisi* 34.3:226-232.

Kranz, P. 2004. *Pergameus Deus: Archäologische und numismatische Studien zu den Darstellungen des Asklepios in Pergamon während Hellenismus und Kaiserzeit*. Möhnesee: Bibliopolis.

Lanckoronski, G. K. 2015. *Pamphylia ve Pisidia Kentleri: II. Cilt Pisidia* (Çev. S. Bulgurlu Gün). Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Larson, J. 2007. *Ancient Greek Cults: A guide*. New York: Routledge.

Martens, B. 2018. "The Statuary of Asklepios from the Athenian Agora." *Hesperia* 87.3:545-610.

Mazzuca, V. 2014. "Asclepius with Egg 'Type Nea Paphos-Alexandria-Trier' New Data and Some New Reflections." *Archeologia Moldovei* XXXVII:291-298.

Metin, H. 2013. "Pisidia'da Görkemli Bir Kent Kremna: Tarihi Coğrafya ve Araştırmalar." B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (ed.), *Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri (05-06.11.2012) Pisidia Araştırmaları 1-I*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 215-225.

Mitchell, S. 1995. *Cremna in Pisidia: An Ancient City in Peace and in War*. London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.

Özsait, M. 1985. *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Retief, F. P. – L. Cilliers 2002. "Snake and Staff Symbolism and Healing." *South African Medical Journal* 92.7:553-556.

Rundle Clark, R. T. 1991, *Myth and Symbol in Ancient Egypt (reprinted)*. New York: Thames and Hudson.

Sirano, F. 1994. "Considerazioni sull'Asclepio 'Tipo Nea Paphos': Ipotesi su un gruppo di sculture di eta imperiale." *ArchCl* 46:199-232.

Soslu, S. 2021. Kremna Antik Kenti Savunma Sistemleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Sönmez, B. E. 2020. Roma İmparatorluk Dönemi Afyon Müzesi'nde Bulunan Adak Heykeltikleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Torun, E. – T. Peter – M. Waelkens (ed.) 2019. *Bir Zamanlar Toroslar'da: Sagalassos*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vannuffelen, P. 2014. "Gallen, Divination and the Status of Medicine." *CQ* 64.1:337-352.

Waelkens, M. – J. Poblome 2011. "Pisidya'nın Birinci Kenti." P. De Rynck – E. Torun (ed.), *Sagalassos: City of Dream*. Gent: Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, 99-131.

Yılmaz, F. 2015. "Antikçağ'da Glykon Kültü": V. Çelgin – E. Akyürek-Şahin (ed.), *Eskiçağ Yazıları 7*, Akron Eskiçağ Araştırmaları Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Dizisi 9. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 157-222.